

J. Plečnik: Vrtna arhitektura

Bokavšek

Magajna Bogomir

Pije vino, pije vino mladi Bokavšek. Pije vino, pije, pije vsa družba, poje, vriska. Bokavšek daje za pijačo, hej, za pijačo fantom v slovo! Z dlanjo meče denar na mizo in oči mu gore od vina. Skozi okno tam pod previsi in bregovi se vidi morje. Kipi morje, sije solnce in se z morjem igra. Črna lisa, največja črna lisa v pristanišču se ziblje, ziblje. Solnce sije v tri rdeče črte, v tri dimnike... Bokavšek pije, pije.

»Živela tvoja Argentina, Bokavšek!«

»Živela Argentina, fantje!«

»Živela moja Manica, fantje!«

»Živela Manica, ha, ha!«

»Živela mója Manica, sem rekel.«

»Živela tvója Manica, ha, ha!«

Družba je pijana, vesela in se smeje; glasno in hrupno se smeje. Pomenljivo krožijo pogledi iz oči v oči. Bokavšek ne ve, zakaj se smeje družba, pa je dobre volje, ker so dobre volje drugi.

Za mizo igra skaženi študent, Jokle Benčina iz Trsta, harmoniko. Ni vesel njegov obraz in poteze so mu spačene. Kalne, pijane oči begajo za Bokavškovim obrazom. Srd in vedno večja žalost lega v nje. Zvoki njegove harmonike so čudno globoki, kot bi prihajali iz dna morja skozi težke, težke kot črnilo temne valove.

Sumljivo gleda na družbo, sumljivo v kot, kjer se smeje Oštirjev Joža, tisti, čigar vino za Bokavškove denarje pijo. Bokavšek poslušá godbo in se jezi. »Hej, vraga, Jokle, ne cmeri se s svojo godbo! Ne točimo ti vina za žalost, v veselje ga pij!«

Pa je godba čudno žalostna še naprej. Bokavšek se zamisli za hip.

»Vem, kaj misliš, duša učena! Res je hudo, da zapuščam svoje tri zelene ograde, svoje tri rdeče njive v globokih kadunjah, ki sem jih s temile rokami rahljaj, da se poslavljam od grozdja, zorečega na latniku ob bajti, od oljke samotne in nerodovitne na bregu, da izgubljam tebe, Jokle, in vse dobre fante, in hudo je, da svoje Manice tri leta ne bom videl več. Lepa je zemlja pa bedna je. Jokle! Malo je je zame, premalo zame in Manico. V Argentino pojdem, denarja nabere in vrnem se. Jokle, prijatelj, godel boš takrat tri dni in tri noči, za svatovščino veselo, za srečo veselo. Vrnem se k Manici, Jokle, ne cmeri se! V radost in v vrisk nam igrāj!«

Družba se smeje, smeje. Jokle molči, ne odgovarja Bokavšku, ne dvigne oči. Kalne so te oči in mnogo življenja poznajo. Roka se mu trese, išče za belimi koščeni gumbi na harmoniki, išče, najde. Meh se razširi. Kot krik udari godba po sobi. Jokle odpira usta. »Pel bo,« kričijo fantje, »pel bo! Tiho, pravimo!«

Poje Jokle svojemu prijatelju. Jokavo poje in zvoki se mu plašno trgajo iz grla, kot bi se bali. Res, kot iz dna težkega morja je njegova pesem.

»Nezveestaa boodi zdraavaa,
moj čoln za sreečo plaavaa,
na barko kliče streel...«

Bokavšek je pijan. Srdi se, kolne tiho, udarja po mizi s pestjo. Glejte ga, na stol je skočil in kriči razigrano:

»Bedak si, Jokle! Nehaj peti to pesem! V tvoji učeni glavi se je zmešalo nocoj. Star si in za svojo mladostjo kričiš. Ne jokaj in ne zlagaj bedastih besed!«

Družba se smeje, smeje zopet. Jokle pa gleda Bokavška in govori bolj samemu sebi kot njemu.

»Nisem zložil jaz. Niti ni bil bedak tisti, ki je pesem pel. Tudi ti jo poj, France Bokavšek! Nič ne poj! Res sem bedak in iz vina govorim. Pojdi, pojdi v Argentino, prijatelj! Drugo solnce je tam, drugi ljudje so tam. Ne smejejo se morda tako kot tu.

Naj ti bo solnce tam, o prijatelj! Pojdi, pojdi v Argentino!«

»Ne jokaj, Jokle! Polko, polko, Jokle!« kriče fantje. »Polko, Jokle!« kliče Bokavšek.

Smeš je in hrup in vino rdeče curlja z mize, o vino, kraško, ki je kot kri! Jokle zvrne kupico in še eno in še eno. Smeje se, razživi se, divje razživi. Vrisk mu plane iz grla. V prste sili moč, ogenj duše, ogenj krvi. Polka udari v pod, v stene, v strop. V sobo priteko dekleta v vrisku za godbo in plesom. Bela krila se ovijajo teles, rdeče pentlje se igrajo v vetriču plesa med lasmi. Najveselejša, najlepša je Manica. Kri ji je zaplavala v lica in usteca se smeje. »Zato, da bi jaz žalosten ne bil, je vesela,« si misli Bokavšek. Srce mu je polno ljubezni, oj, ljubezni. Objel jo je in godba ju nosi po sobi. Sladak je vonj njenih las, prelep je lesk modrih oči. Bokavšku gore oči v radosti.

»Manica, oj Manica, čez tri leta se vrnem, da zaplešem v poroki s teboj!«

Manica se privije k njemu in mu med plesom boža lase.

»Denarja ti prinesem za balo in za življenje in za zibko, čuješ, za zibko!«

»Za zibko tudi, ti dobri France, ti vedno dobri France?«

Bokavšek je srečen.

»Vidiš, Manica, leto dni sem delal v Trstu, težko in trdo, zato da pojdem od tebe težko, zato, da se vrnem k tebi lahko, da ti belo kamenito hišo sezidam, da kupim tri ograde še, da kupim še tri njive rdeče, da nama bo kruha dovolj in kupim tudi vinograd za vino, hej, za vino rdeče, da bo veselo tvoje srce.«

»Za rdeče vino,« ponavlja Manica in se smeje, smeje.

»Ne bojim se tujine, ker mi bo tvoja slika kot angel.«

»Le pojdi, France, da bo veselje, ko se povrneš, tem večje.«

»In jutri me spreliš do ladje, kaj, Manica? Glej, kako je lepa! Skozi okno me kliče, me vabi, vabi.«

»Pojdem, France!«

Bokavšek se topi v veselju. Stisne jo na prsa in poljubi na lička med plesom v pričo vse družbe, ki se smeje, smeje in pleše Bokavšek naprej, naprej...

J. Plečnik: Vrtna arhitektura

Jokletu se mrači obraz.

»Res bolje, da prijatelj odpotuje v samoprevari. Morda ga le ozdravi tujina.«

V kotu stoji Joža Oštirjev. Z zlato verižico na telovniku se igra in pol mrko pol zaničljivo spremlja z očmi Bokavška, ki poljubuje dekle.

Tudi vanj se ozira Jokle.

»Pes si, Joža, pravi pes! Niti tega se ne sramuješ, da v tvoji gostilni daje za vino. Da ne bi bilo njemu samemu bridko, bi povedal, čuj, Joža, in razbil bi ti Bokavšek požrešno ošabno čeljust.«

Srdi se Jokle. Godba sama preneha. Jokle mrmra nerazumljive pijane besede in glava se mu povesi na prsa.

2.

Bokavšek je sam. Ne more spati. Na senu se premetuje sem in tja. Črna je tema v kotih, črn je strop nad njim in črne so misli v

njem. Ozek je vhod v podstrešni senik. V daljavi se vidi zvezdno nebo. V zvezdno nebo je zbežalo veselje. Sto misli iz tega podstrešja, kjer pajki predejo mreže, grdi, ostudni pajki in odkoder se vidijo zvezde, vse lepe zvezdice rumene. Sto misli od spodaj, z dvorišča, kjer je Manica sedela tolikrat. Sto misli s planote, divjelepe, ko sije solnce, divjelepe, ko se plazijo svinčeni oblaki nad njo. Ne, Bokavšek ne more spati.

Lepa je zemlja, lepa je Manica. Ljubi ga zemlja, njega, kajžarskega človeka, ljubi ga Manica.

»Prav gotovo ne more spati Manica, kot ne morem spati jaz sedaj. O, vendar jo obiščem, dasi je rekla, da je utrujena od dela in plesa in naj ne hodim k njej ponoči; naj pridem rajši jutri, da me k ladji pospremi. O, saj vem, da jokaš, Manica, in nočeš, da bi gledal, kako ti je hudo. Pojdem k njej. Poprej pa

obiščem tebe, zemljica, ki si lepa kot Manica, o kraška zemlja naša!»

Dvigne se Bokavšek in spleza po lestvi na dvorišče, ki mu je latnik s trtami za streho. Nemo sije mesečina med velike liste, na zoreče grozdje. Boža, boža Bokavšek grozdje in bridko mu je v duši.

»Rdeče se jagode. V štirinajstih dneh bo dozorel njih sok. Lansko leto sem trgala s teboj, Manica! Letos prideš sama; trgala boš sama. Misli name takrat! Kočo, ograde, nji-vice ti bom dal v spomin, da ti bo lažje živ-ljenje in da ne pozabiš. Da bi ti bilo grozdje sladko!«

Potuje Bokavšek tik ob robu planote.

»V globinah se v luni morje zlati in lisa v pristanišču je vsa barvana v mesečini kot zlato upanje, ki me ponese v tujino. Argentina, daleč, daleč si. Brezmejne so poti med teboj in domom. Dvakrat jih prevozim zate, Manica!«

Gre Bokavšek v planoto po samotni poti. Pogrezajo se hiše na bregovih v noč. Do obzorij beli zidovi ograd. Brinje delti v nočnem zraku, ki se vije od morja. Po grič-kih so črni borovci. Kot trpka molitev so njih raztrgane veje. Neslišno se zibajo v vetru, neslišno molijo v nebo. Grenko mu je v sre-u in molil bi...

Od vasi se sliši harmonika. Jokle zopet igra. Tudi on ne more spati. Ni vesela nje-gova godba. Samo čemu si meni danes pel o nezvestobi? Morda pa si res le sebi pel in davnim dnem, ko si imel ljubico v šolah.

Bokavšek hodi po razpokani rdeči poti. Pride do prve svoje ograde. Lepa je ograda. Očetu je pomagal skladati zid krog nje. Za zidom diši po drugi otavi. Seno je kosil sam in prvo otavo tudi, druga čaka drugih. Iz Trsta se je vračal, da je lahko kosil sam. O, sedaj se ne bo mogel vrniti več, dolga tri leta več.

Stopa tiho kot v spoštovanju in pride do druge svoje ograde. Senca očeta za zidom, star je in sključen. Komaj ga dohaja on France s kozo, tako je vajen stari. V ozadju grabi mati. Rdeča ruta ji je zvezana za tilnikom. Grabi mati, grabi. Nima besede in le tiho

se ozira nanj, na Franceta. Med zidovi prihaja Manica. Kosilo jim nese, ki ga je strina skuhala doma. Čisto majčkena je Manica, oj, čisto majčkena. Kot jerebička se vrti krog njega in nudi vina, kajti solnce pripeka, strašno pripeka. Vsa zagorela je mala Ma-nica v njem, da so modre oči kot bi gledale iz lepega jutra še zgodaj pred solničnim vzhodom. On jo prime za ročici in jo zakroži po zraku, da je kot jerebička, oj, res kot jerebička, ki se je izza brinjevega grma dvignila nad planoto. Bridkostnolep je spo-min v tej zadnji noči. Močan fant je Bokav-šek, pa se ne more premagati, in si z roka-vom briše oči.

Tretja ograda se širi pred njim. V luninem svitu se svetlikajo cvetice rumenke in vijoličasti podleski med grivasto travo. Preskoči zid Bokavšek in trga, trga rumenke in trga podleske in tlači jih v žepe in joka, joka kot otrok.

»V spomin mi bodo rože nate, zemlja, in nate, Manica!«

Kot v sanjah potuje mimo treh kadunj. Ajda kipi na dnu, ajda diši z rdečih njivic. Ne more gledati v globeli. Kipi mu duša v boli.

»O, Jokle, vem, zakaj si žalostno igral! Prijatelj si mi in čutiš z menoj. Še k oljki pojdem, k svoji samotni, nerodovitni oljki, ki ima solnce premalo, da bi rodila.«

Beži, beži Bokavšek mimo zidov, mimo kadunj, mimo brinja in borovcev, da bi zabil, da bi novih moči dojel za pot, za trud, ki ga čaka za Manico, ljubljeno Manico.

Pa obstane na mestu in blede kot mrtev, ki ga je črno morje pogoltnilo vase. Telo se mu skioni naprej in oči mu zagore v noč, da bi iz mračne mesečine naredile dan, ki naj pokaže...

Kot obraz divjega lovca je naenkrat njegov obraz. In njegovo srce je krvoželjno, to dobro, zlato srce. Vino, vino, rdeča kri, kipi skozi njega, in bolečina, ki bode skozi srčne stene kot pikanje nepremagljive more.

Oj, beli smeh se je razlegel čez ograde.

V dušo rije pajek ves črn in ostuden kot tisti, ki je pletel v seniku mrežo nad njegovo glavo.

»Manica!«

Oj, beli smeh se je razlegel čez ograde.

»Manica!«

Posluša, posluša Bokavšek in v dušo se kopiči noč, tema, dušeča in nepremagljiva tema. Skozi temo se vijejo gadje.

»Manica!«

V daljavi igra Jokle. Žalostna je njegova godba.

»O nezvestobi si pel danes, Jokle, in glas v pesmi je bil poln trpkega usmiljenja. O, nisi sebi pel, Jokle! Vedel si, kot so vedeli drugi.«

Bokavšek se plazi, plazi naprej. Kot divji lovec je in oči mu gore v strasti za plenom. Neslišni so njegovi koraki. Izboren mu je vid in na vsak kamenček pazi stopinja. Nehote se je roka oprijela zidu in dvignila kamen z njega. Velik je kamen pa je lahak kot peresce. Ne sluti Bokavšek, da ga ima v rokah. Skozi srce mu polje rdeče vino.

»Hej, da bi jerebičko ujel in morda še samca, ha, ha, še samca! Živela Manica, živela Argentina!«

Plazi se, plazi Bokavšek. Skoraj po vseh štirih hodi. Povešena mu je čeljust. Oči so pa ogenj in bodejo skozi mesečino.

Hej, beli smeh se zopet razlega čez ograde. Pride blizu, čisto blizu. Vsa lepa je Manica za zidom v mesečini nad kadunjo. Goli sta ji rameni in kiti je razvezala čez nje. Smeje se, smeje Manica, da se razlega čez ograde, da odmeva v kadunji. Vsa rdeča je od dela in plesa, vsa rdeča visi v objemu Jožeta Oštirjevega, oj Manica, ti jerebička sladka!

Tik za njima čepi za zidom Bokavšek in prisluškuje. Čuje, čuje vsako besedico. Izboren je njegov sluh in nikdar še ni poslušal tako.

»Že radi imena bi ga ne vzela. Tako smešno ime ima,« pravi Manica in se smeje.

Bokavšek je pijan, pijan. Morda se moti, morda pa le ne čuje dobro.

»In vendar ga pospremiš jutri k ladji?« pravi Joža.

»Kaj pa hočeš! Potrpljenje mora imeti človek s človekom, kaj, Joža!«

»Pa mu reci, da si bolna.«

»Da mu rečem to, pa ostane doma, dokler se ne pozdravim. Kar pusti, Joža, naj ga

spremim. Celo leto sem mu prigovarjala, naj gre.«

»Naj bo, da revše ne obupa.«

Smeje se Manica, smeje se in poljubuje Jožeta.

Bokavšek leži z obrazom v tla in grize zemljo, da ne bi kričal; grize, grize zemljo in hoče ubiti pajka v sebi. Pajek pa se veča, raste; raste do neskončnosti.

Oj, beli smeh se je razlegel čez ograde.

Manica se zdrzne.

»Strah me je, Joža! Če naju dobi, ubil bi oba.«

Joža se krohota glasno.

»Da bi mene in tebe ubil? Starem ga kot nič, čuješ, kot piškav oreh ga starem!«

Bokavšek vstaja na kolena, Bokavšek vstaja kvišku. Kot strašna črna nočna senca je. Joža gleda, Joža ne veruje, senca se riše v samo nebo. Visoko dviga desnico. Kot kladivo mrtvaško visi težki kamen v njej. Za desnico visi ogromni krvavordeči mesec na nebu. Pada, pada desnica kot izpod neba, in kamen udari na glavo. Joža ne veruje in kamen zopet udari na glavo. Joža se zvrne na tla, truplo se vali v kadunjo, Manica je otrpla v grozi. V dnu grla ji je obtičal beli smeh. Dvoje blaznih oči se ji bliža, počasi, počasi. Hoče udariti z desnico v dva zublja, ki ji iz razpaljenega obraza sezata v dušo: desnica omahne. Pa krikne Manica in se dvigne. Okrvavljeni kamen drži Bokavšek v rokah. Spomni se Manica: Smrt je to, in zbeži, beži, teče krog kadunje. Dvoje rok jo vleče za lase nazaj. Beži Manica krog kadunje. Dvoje rok ji sili h grlu. Kriči Manica pridušno: »Bokavšek, Bokavšek!«...

Oj, beli smeh se je razlegel čez ograde.

Skozi vas koraka. Ura pri svetem Martinu bije polnoč.

»Vino in ples! Ljudje božji, živela Argentina!«

Ljudje se budé, odpirajo okna.

»Srečno potuj, Bokavšek!«

»Živela Argentina, ljudje božji!«

»Korajžen je fant,« pravijo ljudje, se smejejo in legajo spat. Pijana in žalostna do bridkosti je godba, ki jo poje Jokle v podstrešju na koncu vasi. Kot strašna črna nočna senca beži norec Bokavšek čez Kras.